

HANDBOK

Examen i rätt personnummer

En handbok från Sveriges Förenade HBTQ-studenter
om utfärdande av nytt examensbevis efter ändrad
juridisk könstillhörighet

Examen i rätt personnummer

En handbok från Sveriges Förenade HBTQ-studenter om utfärdande
av nytt examensbevis efter ändrad juridisk könstillhörighet

Denna handbok är ett resultat av projektet
Examensbevis i fokus

Copyright Sveriges Förenade HBTQ-studenter

Stockholm 2015

Projektledare: Elias Olsson

Projektutvecklare: Elise Strömberg Lundin & Stina Lundin

Sveriges Förenade HBTQ-studenter

SFQ är riksförbundet för normkritik och HBTQ-perspektiv i högskolan. Förbundet driver högskolepolitik och söker stärka utbildningskvalitén inom högre utbildning genom HBTQ-relaterade frågor, normkritik och intersektionella perspektiv på intolerans och diskriminering.

Genom projektet *Examensbevis i fokus* har SFQ undersökt och sammanställt universitetets och högskolors förfaranden, rutiner och attityder vid utfärdande av nytt examensbevis efter att en alumn ändrat juridisk könstillhörighet. Resultatet är sammanställt i denna handbok som delges universitet och högskolor och dessas examensenheter.

hbtqstudenterna.se/examensbevis

Innehåll

Bakgrund_____	6
Personliga erfarenheter_____	8
Begäran och relevans_____	8
Bemötande_____	9
Erfarenheter och rutiner_____	11
Lagligt stöd_____	11
Tillvägagångssätt_____	12
Bakåtdatering och rättssäkerhet_____	14
Spårlösa ändringar i datasystem_____	15
Sekreteress och gallring av arkiv_____	17
När nyutfärdande inte är möjligt_____	18
Information till studenter/alumner_____	18
Reflektion_____	20

Bakgrund

Samhället som vi befinner oss i är uppdelat efter två köns kategorier; kvinna och man. Vilken av dessa en person tillhör återfinns i det personnummer som tilldelas oss vid födseln. Personnumret följer oss livet ut och uppvisar därmed det kön som tillskrivits oss. Vid varje tillfälle där en person ombeds att legitimera sig, så som på apoteket, banken eller i ett examensbevis, där personnumret visar vem det tillhör, framgår den juridiska könstillhörigheten genom personnumrets näst sista siffra.

Systemet med könade personnummer ter sig för det cisnormativa majoritetssamhället självklart, men för många sätter det endast käppar i hjulet. Långt ifrån alla människor identifierar, upplever eller har erfarenhet av att tillhöra den köns kategori som personnumret anger. Inom paraplybegreppet *transpersoner* finns trans- och intersexuella, vilka enligt svensk lagstiftning har möjlighet att ändra juridisk könstillhörighet. Dessa har under lång tid utsatts, och utsätts fortfarande, för förtryck och diskriminering av det normativa majoritetssamhället.

Fram till årsskiftet 2013/14 utsattes personer för tvångssterilisering innan de tilläts ändra juridisk könstillhörighet. Även om lagen om tvångssterilisering har upphävts kvarstår många hinder för de personer som har eller ämnar ändra juridisk könstillhörighet. Samhällets byråkrati brister i att säkerställa dessa personers rättigheter och deras rätt till privatliv.

Liksom andra värdehandlingar är det personnumret som anger vem examensbeviset tillhör. Personer som ändrat sin juridiska könstillhörighet och därigenom erhållit ett personnummer i rätt kön måste således även ha tillgång till sin examen i rätt personnummer. Om detta inte sker har personen det gäller gått miste om sin examen, och därmed sin framtid på arbetsmarknaden.

Personliga erfarenheter

Nedan följer ett referat från den enkätundersökning om personliga erfarenheter som genomförts inom projektet *Examensbevis i fokus*. Genom enkäten har alumner som ändrat eller ska ändra juridisk könstillhörighet, samt har begärt eller ska begära ut nytt examensbevis, givits tillfälle att dela med sig av sina personliga erfarenheter och upplevelser. I enkäten ställdes frågor om process, bemötande och tillgänglighet av information.

Begäran och relevans

Enkätsvar från alumner representeras av åtta personer från skilda universitet och högskolor. Enkäten visar att 3/4 av respondenterna har begärt ut nytt examensbevis efter ändrad juridisk könstillhörighet, medan övriga anger att de kommer att göra det. Med andra ord har ingen i enkätundersökningen angivit att den avser avstå från att begära ut sitt nya examensbevis.

Fem av de som begärt ut sitt nya examensbevis gjorde detta efter 2012 och en gjorde det före år 2000. Samtliga begärde ut examensbeviset tidsmässigt nära inpå de erhållit sitt rätta personnummer.

Enkätsvaren visar att, av de sex som redan begärt ut nytt examensbevis, skattade fem att detta var ”mycket viktigt” och en att det kändes ”ganska viktigt”. Således har samtliga

angivit att det är viktigt att erhålla nytt examensbevis i rätt personnummer. En person motiverar relevansen med att ”Utan ett nytt examensbevis hade jag nog aldrig sökt ett nytt jobb inom mitt yrke igen, trots 5 års utbildning och höga CSN-skulder.”

Bemötande

I enkäten efterfrågades personens känslor inför att kontakta sitt lärosäte i detta ärende. En respondent svarade att situationen kändes hanterlig och att kommunikationen med lärosätet skedde via mejlkorrespondens, vilket upplevdes som ”lagom distanserat”. En annan svarade att den var väldigt nervös inför att ta denna kontakt och angav att ”resten av mitt liv hängde på resultatet”.

Andra bemötandefrågor handlar om tillgänglighet av information om hur en går tillväga och vem en ska kontakta vid lärosätet. Här berättar en att den ringt till sin studentexpedition och på så vis kopplats vidare till rätt enhet. Överlag uttrycker respondenterna önskemål om att information om tillvägagångssätt och kontaktuppgifter ska finnas tillgängligt och enkelt att hitta på lärosätets hemsida och studentportal.

Majoriteten av enkättagarna angav att de visste vart de skulle vända sig för att få reda på hur de skulle gå tillväga för att begära ut sitt nya examensbevis. Dock visste endast en att den kunde kontakta examensenheten direkt.

Slutligen uppvisade enkätsvaren att 17 % upplevde att de fått dåligt bemötande från lärosätets sida, och att en person har nekats nytt examensbevis från sitt lärosäte.

Erfarenheter och rutiner

Utifrån projektets syfte följdes enkäten om personliga erfarenheter av en enkätundersökning riktad till lärosätenas examensavdelningar. Denna efterfrågade lokala rutiner, erfarenheter och attityder inför utfärdande av nytt examensbevis till följd av ändrad juridisk könstillhörighet. Enkäten distribuerades till examensansvariga på landets 48 universitet och högskolor. Av dessa påbörjades svarsarbetet av 39, varpå 31 genomförde hela enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 65 %. Utifrån enkätsvaren inleddes dialoger med vissa lärosäten, framför allt de som visade sig ha både erfarenhet och nedtecknade rutiner för dessa ärenden. Även med Riksarkivet, Universitetskanslersämbetet (UKÄ), samt Universitets- och högskolerådet (UHR) har det förts dialog.

Lagligt stöd

I enlighet med svensk lag finns det inget som hindrar lärosäten att utfärda nya examensbevis efter ändrat personnummer. Inte heller ger UKÄ eller UHR några rekommendationer i ärendet. Det är därför upp till varje lärosäte att fatta beslut i frågan. I 27§ förvaltningslagen framkommer dock att en myndighet ska ändra beslut som på grund av nya omständigheter visar sig vara oriktigt, om detta inte blir till nackdel för enskild part. Med stöd i detta är

utfärdande av nytt examensbevis att hanteras som en ändring av originalbeviset snarare än utfärdande av en ny handling.

Tillvägagångssätt

Av de enkätsvar som inkommit framgår att rutiner skiljer sig avsevärt mellan olika lärosäten. Vissa punkter är dock gemensamma. Utifrån detta, samt befintliga lagar och med hänsyn till individens situation, kommer här våra rekommendationer. En inkommen begäran om utfärdande av nytt utbildningsbevis ska behandlas med samma handläggningstid som ordinarie utfärdande och utifrån följande punkter:

- Ärendet diarieförs enligt 21 kap. 1§ offentlighets- och sekretesslagen. Om ärendet inkommer per telefon diarieförs det som en tjänsteanteckning; *begäran om utlämning av handling via telefon och under aktuell sekretessparagraf.*
- Den sökande ombeds uppvisa vidimerad kopia av personbevis utfärdat av Skatteverket. Detta bevis ska uppvisa både det gamla och det nya personnumret samt eventuellt nytt namn.
- Det första utbildningsbeviset begärs in. Detta makuleras, vilket innebär att det ogiltigmarkeras och arkiveras.

- Ladokansvarig gör en spårlös ändring av personnumret i LADOK. Även i andra system lärosätet hanterat ska en spårlös ändring göras.
- Utbildningsbeviset i original jämförs med kopior från Centralarkivet. Här förbereds det nya examensbeviset. Utfärdandedatum ska vara detsamma som för de tidigare originalen.
- Det nya examensbeviset undertecknas av för lärosätet aktuell rektor.
- Arkivera kopior på det nya examensbeviset tillsammans med det makulerade originalet.
- Arkivera det vidimerade personbeviset.
- De gamla kopiorna kan antingen tas bort ur arkivet eller ogiltigmarkeras.
- Ärendet avslutas.

Vid de enheter som har nedtecknade rutiner samt praktisk erfarenhet i frågan har denna procedur visat sig fungera optimalt för både lärosätet och den berörda personen. Emellertid kan vissa situationer ge upphov till dilemman, bland annat vad gäller rättssäkerheten. Olika lösningar på

detta, samt förklaringar av de angivna rutinerna, klargörs i följande kapitel.

Bakåtdatering och rättssäkerhet

Då ett nytt examensbevis utfärdas uppstår frågor vad gäller datering, sekretess och hur handläggaren ska gå tillväga för att förhindra misstankar om förfalskning av dokumentet. Den fråga som anses vara mest problematisk är datering av det nya examensbeviset. Om det dateras i nutid kan det leda till onödiga misstankar, exempelvis vid händelse av att kurser eller program som ligger till grund för examensbeviset inte längre ges. Vissa lärosäten löser detta genom att kursdatum är detsamma som i det ursprungliga beviset, men datum för det nya utfärdandet är daterat i nutid. Detta kan dock leda till obekväma frågor för alumnen när den söker sig ut på arbetsmarknaden med sitt examensbevis då det är flera år mellan kursdatum och examensbevisets utfärdande. Det vi rekommenderar i denna situation är att alltid bakåtdatera det nya examensbeviset. Att utfärda det nya examensbeviset innebär i sak att underteckna ett tidigare fattat beslut.

Ett dilemma som lärosätena kan stöta på är att personen som utfärdat det ursprungliga examensbeviset inte längre arbetar vid lärosätet. Om personen som undertecknar det nya examensbeviset inte var den som undertecknade det förra, kan misstanke om förfalskning uppkomma, till exempel då

en potentiell arbetsgivare begär att få examensbeviset verifierat.

En liknande situation kan uppstå om till exempel alumnen tidigare sökt arbete på samma arbetsplats och då uppvisat ett examensbevis med andra personuppgifter. I ett sådant fall finns två olika möjligheter till verifiering. I samband med att det nya examensbeviset utfärdas kan också ett intyg upprättas av lärosätets rektor. Detta intyg bekräftar rektors beslut om utskrift av nytt bevis och kan av alumnen visas upp för eventuella arbetsgivare. En kopia av detta intyg arkiveras sedan tillsammans med kopian på det nya examensbeviset samt de makulerade originalhandlingarna.

Ett annat alternativ är att arbetsgivaren hänvisas till lärosätets examenshandläggare, vilken kontrollerar examensbevisets äkthet mot handlingarna i Centralarkivet. Eftersom rektorn på lärosätet kan vara ny, är det viktigt att i rutiner för nyutfärdande begära in det tidigare originalet för att på så vis säkerställa att det nya utbildningsbeviset motsvarar originalet och de kopior som finns i arkivet.

Spårlösa ändringar i datasystem

Olika lärosäten har olika praxis för vilka som handlägger dessa ärenden. För att så långt det är möjligt säkerställa att inkommen begäran behandlas med fullständig sekretess

väljer vissa enheter att enbart ha *en* handläggare med ansvar för detta. På andra lärosäten behandlas ärendet av den handläggare som först finns till hands, eller den som tar emot inkommen begäran. Då endast en handläggare har ansvar för dessa frågor kan den besitta nödvändiga kunskaper för förfarandet samt kunna säkerställa att studenten/alumnen känner sig trygg i bemötandet. Detta är dock något som varje handläggare ska kunna stå till tjänst med då ärendet behandlas utifrån sekretesslagstiftningen och fastställda rutiner.

Antalet personer som ändrar juridisk könstillhörighet ökar varje år, varför det är sannolikt att antalet utfärdanden av nya examensbevis kommer att följa samma utveckling. Om endast en person vid lärosätet handlägger sådana ärenden uppstår problem i händelse av handläggarens frånvaro. Samtliga examenshandläggare bör ha kunskap och tillgång till rutiner för utfärdande av nytt examensbevis vid ändring av juridisk könstillhörighet. Rutiner bör finnas dokumenterade och tillgängliga på till exempel en server som är gemensam för de som arbetar med examina ärenden vid lärosätet.

Vad gäller ändringar i LADOK tillämpas olika rutiner av lärosätena. Vid vissa görs en tjänsteanteckning i SA60-Diarieföring. Av respondenter har det motiverats med att det redan finns en tidigare ansökan i ärendet och att dessa enheter använder anteckningsfältet för dokumentation. De noteringar som görs visar att personen har ansökt om ett nytt

examensbevis, att beslut om ett nytt examensbevis ska utfärdas, beslutets diarienummer samt expedieringsdag för det nya beslutet. Ingen av noteringarna anger orsak till ansökan eller vad beslutet grundar sig på.

Andra lärosäten väljer att istället göra en spårlös ändring. Syftet är att det ingenstans ska gå att utläsa att en ändring av personnummer är gjord eftersom personnummer innehåller uppgifter om kön.

Många personer som ändrat juridisk könstillhörighet sekretssmarkerar sitt personnummer. Antingen både det nya och det gamla, eller enbart det gamla. Därav är det av största vikt att lärosätet inte för in sekretessbelagda uppgifter i system som andra enheter har tillgång till. En spårlös ändring i LADOK och andra datasystem är därför att rekommendera.

Sekretess och gallring av arkiv

Eftersom ett examensbevis räknas som offentlig handling är det inte tillåtet att förstöra originalhandlingen. Denna måste således ogiltigmarkeras och arkiveras vid ett utfärdande av nytt examensbevis. För att undvika att information om en persons ändrade juridiska könstillhörighet kommer till allmän kändedom, ska originalhandlingarna vid arkivering läggas under sekretess.

Varje enskild myndighetsutövare har möjlighet att ansöka till Riksarkivet om att få gallra i sina arkiv. Vi rekommenderar att lärosäten ansöker om att få gallra ut de ogiltigmarkerade handlingarna.

När nyutfärdande inte är möjligt

Då lärosäten inte längre finns kvar, vilket till exempel är fallet med Växjö universitet och Högskolan i Kalmar, går det inte att få ut ett nytt examensbevis. I det nämnda fallet bildades Linnéuniversitetet samma år (2010) som de båda andra upplöstes. Det nya lärosätet kan inte bedriva myndighetsutövning i de gamlas namn.

Information till studenter/alumner

Vid förfrågan om det finns information tillgänglig för personer som kan tänkas vilja begära ut sitt examensbevis i rätt personnummer, svarar 2/3 av lärosätena som deltog i enkätundersökningen att det inte finns. Orsaksförklaringarna varierar från att det inte har ansetts aktuellt då ingen förfrågan inkommit, eller det anses vara tillräckligt att berörda personer kontaktar examensansvariga och får upplysningar genom dem, till att lärosäten inte vill peka ut vissa studentgrupper eller att informationen inte ska finnas

tillgänglig på skolans webbsidor då det kan leda till förfrågningar av andra anledningar, och därigenom öka arbetsbelastningen.

Vårt att tänka på inför dessa ärenden är att trans- och intersexuella ofta lever i stor otrygghet, utsätts för transfobiska kommentarer och ignoranta situationer, både i och utanför studiemiljön. Som en del av sitt likabehandlingsarbete kan lärosätet därför lyfta frågan om ändrad juridisk könstillhörighet på sin hemsida och studentsajt. Därigenom påbörjas synliggörandet av normbrytande personer och skapandet av ett tryggare lärosäte för människor som bryter mot cisnormen.

Det finns olika sätt för att genomföra detta. De lärosäten som tillhandahåller information uppger att sådan exempelvis finns på lärosätets FAQ-sida, ofta med hänvisning till en mejladress till lämplig examenshandläggare. Andra lärosäten har en blankett för begäran om nytt examensbevis. Till denna blankett kan information fogas om vilka handlingar som ska medfölja ansökan. Blanketten, eller informationen i anslutning till den, bör också lista vilka skäl som är giltiga för att ett nytt examensbevis skall utfärdas. På så vis minskar risken för förfrågningar av andra skäl. Frågan borde också tillfogas den likabehandlingsplan som lärosätet har lagstadgad skyldighet att uppdatera varje år. Ett ytterligare sätt att lyfta ärendet är att uppmuntra studentkårer att informera om det.

Reflektion

Under arbetet med projektet och framställandet av denna handbok har enkätsvar från lärosätena kompletterats med erfarenheter från alumner, allt för att få en klar bild av nuläget och befintliga rutiner. Kunskaper från projektet har visat att lärosäten efterfrågar gemensamma och nationella rutiner för utfärdande av nya examensbevis till personer som ändrat juridisk könstillhörighet. Denna handbok är SFQ:s bidrag för att tillgodose denna efterfrågan.

Enkäten om personliga erfarenheter visar att betydelsen av examensbevis i rätt personnummer inte kan underskattas, och därför är arbetet med tydliga rutiner, snabb handläggning och tillgänglig information av största vikt. En effektiv handläggning av nyutfärdandet av examensbevis har större verkan än endast den byråkratiska processen. Att säkerställa människans rätt handlar om att trygga en framtid på arbetsmarknaden för personer som redan är utsatta för diskriminering från samhällets sida. Ett tydligt arbete för att säkerställa rätten till examen i rätt personnummer är ett steg på vägen i arbetet med att motverka transfobi, samt synliggöra de strukturer som hindrar trans- och intersexuella att verka och leva i samhället på samma villkor som den normativa majoriteten. Självklara målsättningar måste vara att de personer som vill begära ut ett examensbevis i rätt personnummer inte ska känna oro eller ängslan inför att ta kontakt med sitt forna lärosäte. Genom att ha tydlig och

tillgänglig information på hemsidor och studentportaler om vart en vänder sig och hur en går tillväga, kan denna oro förhindras och svårigheter och frågetecken för den enskilde individen undvikas. Även tydliga rutiner för handhavandet av dessa ärenden minskar risken för den enskilde att mötas av oförståelse och kränkande attityder som skapar oro inför den första kontakten.

Vid arkivering av uppgifter som kan visa att en person ändrat juridisk könstillhörighet, måste hänsyn tas till att dessa är mycket känsliga och kan orsaka problem om uppgifterna blir offentliga. Därför är det av yttersta vikt att dessa beläggs med sekretess vid arkivering. Allmän handling är inte likställt med offentlig handling. Ytterst handlar det om att säkerställa den mänskliga rätten till privatliv, och det ansvaret ligger på landets universitet och högskolor.

Projektgruppen har under arbetets gång fört dialog med flertalet lärosäten där intrycket är att det finns vilja att utveckla fullgoda rutiner. Enkätsvaren har visat många goda exempel på rutiner och tillvägagångsätt, vilka till stor del har legat till grund för de förslag vi presenterat.

Genom denna handbok avser vi vara till hjälp för landets lärosäten att uppnå deras uttryckliga önskan om gemensamma rutiner för handläggning av utfärdandet av nytt examensbevis till personer som ändrat juridisk könstillhörighet.

Tack!

Vi vill rikta ett stort tack till er som bidragit till projektet genom att dela med er av era erfarenheter och upplevelser från när ni begärt ut nytt examensbevis i rätt personnummer. Era erfarenheter är viktiga för oss!

Vi vill även tacka de examensenheter från olika lärosäten som engagerat sig i projektet genom att delta i vår enkätundersökning om rutiner och förfaranden vid utfärdanden av nya examensbevis. Vi tackar stort för ert deltagande och hoppas vår handbok är er behjälplig.

Sist men inte minst vill vi rikta ett tacksamhetens ord till Transföreningen FPES för givande samtal och kunskapsutbyten i ämnet!

Hälsar projektgruppen,

Elias Olsson, Elise Strömberg Lundin & Stina Lundin

Examen i rätt personnummer

Efter ett projekt av Sveriges Förenade HBTQ-studenter 2015

Kontakta SFQ

Hemsidaadress:

www.hbtqstudenterna.se

Mailadress till SFQ:s kansli:

info@hbtqstudenterna.se

Mailadress till projektgruppen:

examensbevis@hbtqstudenterna.se

Projektunderlaget finns på SFQ:s hemsida.

Precis som alla andra har personer som ändrat juridisk könstillhörighet rätt till ett korrekt examensbevis. Idag råder dock oklarhet kring utfärdandet av nytt bevis i rätt personnummer vilket leder till att personer går miste om sin egen examen.

Sveriges Förenade HBTQ-studenter ger i denna handbok förslag på rutiner för att landets lärosäten enkelt och enhetligt kan handlägga och utfärda examensbevis i rätt personnummer, för att ingen ska behöva gå miste om sin framtid på arbetsmarknaden.

